

CUMHURİYET GAZETESİ'NİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE KISA TARİHİ

Ayşe Elif EMRE KAYA*

Öz

Bu çalışmanın konusu, Cumhuriyet gazetesinin tarihine ilişkin kısa bir bilgi vermektir. Cumhuriyet rejiminin kurulmasına tanıklık eden ve yayın politikasını bu ideallerle biçimlendirerek, siyasi gündeme pozisyonu gereği bazen tanıklık, bazen de etki eden Cumhuriyet'in 85 yılı araştırılmıştır. Basın tarihi üzerine yapılan çalışmaların çok sayıda bulunmasına karşın, bir gazetenin tarihi üzerine yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Gazeteler üzerine yapılan çalışmalar ya bir dönem ile sınırlıdır ya da belli bir konu başlığı altında incelenmiştir. Bu sebepler, bu tarz bir çalışmanın yapılmasını anlamlı kılmış ve gazeteye ilişkin betimleyici bir çalışma yapılmıştır. Araştırma kapsamının geniş olması, bazı konularda detaya girilememesine yol açsa da, bilgilerin çoğu bir kaç kaynak üzerinden araştırılarak paylaşılmıştır. Siyasi tarihe katkısı olan bir gazetenin, toplumsal değişim süreçlerinde nasıl etkilendiğini anlamak ve geçirdiği değişimleri gözlemlemek, çalışmanın önemini ortaya koymakta ve çalışmanın gerek basın tarihi literatürüne, gerek siyasi literatüre katkısını göstermektedir. Çalışma sonucunda; gazetenin yayın politikasında bazı siyasi tutarsızlıklar olmasına karşın, kuruluş misyonu olan Atatürk ilke ve devrimleri konusundaki hassasiyetini günümüze kadar koruduğu düşünülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Cumhuriyet Gazetesi, Yunus Nadi, Nadir Nadi

Abstract: The Short History Of Cumhuriyet Newspaper – From The Beginning Till Today

The subject of this study is giving a short information about Cumhuriyet newspaper's history. We studied on the 85 years of Cumhuriyet newspaper. This newspaper was witnessed Republic regime's establishment and it was shaped its publication policy with Republic regimes' ideals. Because of its political situation, sometimes the newspaper effects the agenda, sometimes imposes from the agenda. Although there are a lot of studies about press history, there is a little study about a newspaper's own history. The studies about a newspaper are bounded with a term or a specific subject. These causes are making our study meaningful. We did a descriptive analysis. Nevertheless, we couldn't make detailed analysis, because of the wide scope of the study, but we investigated most of the information through different sources. It is important for us to see how the newspaper is affected from the social changes and to see and observe the changes on it, because of its contibution to political history. In conclusion we saw that,there are some political inconsistencies in the paper's publication policy but the newspaper maintains its accuracy on Atatürk's principles and reforms.

Key Words: Cumhuriyet Newspaper, Yunus Nadi, Nadir Nadi

.....

* Araş.Gör.Dr., Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, aemre@gazi.edu.tr

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu, *Cumhuriyet*'in 85 yıllık yayın hayatının incelenmesidir. *Cumhuriyet*, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına tanıklık etmiş, rejimin benimsetilmesi ve yerleştirilmesi misyonunu taşımış ve siyasi kimliğini de bu çizgide muhafaza etmeye çalışmıştır. Ülke siyaseti ile iç içe olan bu gazete, dönem dönem siyasal ve toplumsal olayların seyrine etki etmiş, bazen de yalnızca tanıklık etmiş ve süreçten etkilenmiştir. Bütün bu yönleriyle, ülke siyasi, toplumsal ve basın hayatı içerisinde oldukça önemli bir yeri olan bu gazetenin, siyasette ve toplumda yaşanan çalkantı ve kırılmalardan dolayı yaşadığı değişimleri gözlemleyip, gazetenin uzun soluklu yayın serüvenini kavramaya çalışmak, bu çalışmanın amacıdır. Bununla birlikte, gazeteye yönelik bilgi verilirken, ülkenin siyasi, ekonomik ve toplumsal tarihine ışık tutmak da ayrıca hedeflenmiştir. Gazetenin farklı dönemlere denk düşen yayın hayatında, kuruluş misyonundan uzaklaşmayacağı, rejimin devamlılığını esas alan bir politika izleyeceği buradan hareketle de, ülke siyasetini ve toplumsal yapıyı bu ölçekle değerlendireceği bu çalışmaya yön veren görüştür. Çalışmanın kapsamının geniş olması, gazete koleksiyonu üzerinde ayrıntılı bir analiz yapmayı mümkün kılmamış ve belli başlı konuların çalışmada ön plana çıkarılması sonucunu doğurmuştur. Betimleyici bir çalışma olan bu makalede, ağırlıklı olarak ikincil kaynak taramaları ve bunun yanı sıra bazı gazete taramalarından yararlanılmış olup, arşiv belgelerinden de faydalanılmıştır. Elde edilen bilgilerin kronolojik bir çizgide verilmesine özen gösterilmiş, metnin alt başlıkları belirlenirken, gazete için önemli dönüm noktaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, bütün bu yönleriyle alanda yapılacak bundan sonraki çalışmalar

için öncü niteliğinde olup, basın tarihine bir katkı sağlama hedefindedir.

1924-1950 Yılları Arasında Cumhuriyet Gazetesi.

Kurtuluş Savaşı'nın ardından ilan edilen Cumhuriyet rejimi, halk tarafından heyecanla karşılanmıştır. Bununla beraber, yeni sistemin hayata geçirilmesi sırasında yapılan değişikliklerin, hem istenildiği oranda hızlı olmaması, hem de bazı çevreler tarafından sürekli eleştiriye uğratılması, rejimi savunmak ve kamuoyu oluşturmak amacını güden bir gazetenin oluşturulmasına¹ yol açmıştır. Bu gazeteyi kurma görevi, Kurtuluş Savaşı sırasında da ulusal direniş hareketine *Yeni Gün*'le¹ destek veren Yunus Nadi'ye düşmüştür. Nebizade Hamdi ve Zekeriya Sertel'in² onar bin liralık sermayesi ve Atatürk'ün desteğiyle kurulan *Cumhuriyet*³, 7 Mayıs 1924 yılında yayın hayatına başlamıştır⁴. Yunus Nadi bir yıl sonra bu defa da yabancılara devrimi anlatmak ve Türkiye'yi tanıtmak için *Cumhuriyet*'in Fransızca baskısı olan *La Republique*'ı çıkartmıştır.

Yedi sayfadan oluşan gazetenin, ilk sayısının ilk sayfası, Yunus Nadi'nin planladığı üzere haber sayfası⁵ olup, Mustafa Kemal'in beyanatlarına, dış politik olaylara ve Yunus Nadi'nin kaleme aldığı gazeteyi tanıtan bir yazıya ayrılmıştır. "Cumhuriyet'in Karilere Takdimi" başlıklı bu tanıtım yazısında, şu sözleriyle gazetenin siyasi kimliği ve hedefleri, net bir biçimde ortaya konmuştur (7 Mayıs 1924):

...gazetemiz ne hükümet gazetesi, ne de bir fırka gazetesidir. *Cumhuriyet* sadece *Cumhuriyet*'in daha aleni ve şamil ifadesiyle, demokrasinin

¹

müdafisidir. Cumhuriyet ve demokrasi fikir ve esaslarını ihlal eden, yıkan, yıkmaya çalışan her kuvvetle mücadele edecektir. Memlekette her manasıyla hakiki bir demokrasi ve hakiki bir cumhuriyet tesisi için gazetemiz bütün varlığıyla çalışacaktır. Memlekette halkın, halk tarafından, halk için idaresi bizim mefkuremizdir. Ve biz yalnız bu mefkurenin esiriyiz, başka hiçbir kuvvetin değil.

Gazetenin ikinci sayfası yorum ve makale ağırlıklı düzenlenmiş olup, üçüncü sayfası da haber ve yazılara ayrılmıştır⁶. Gazetede ayrıca biri siyasi içerikli, diğeri toplumsal nitelikli iki karikatüre yer verilmiştir. *Cumhuriyet*'in toplumun her kesimine hitap etmeyi hedeflemesinin sonucu olarak çocuk sütunu, kadın sütunu, spor sütunu, iktisadi sütun gibi bölümlerle, "her gün bir hikaye", "gazetenin doktoru" gibi popüler sütunlar oluşturulmuştur (7 Mayıs 1924). Bu içerikle kısa zamanda 7 binlik tirajı yakalayan *Cumhuriyet*, satışını gitgide artırmış, ikinci dünya savaşı yıllarına gelindiğinde ise 62 bine ulaşmıştır (Ertop, 1973: 14). Bununla birlikte, gazetenin ilk fiyatı üç kuruş iken, yıllar içinde gazete önce beş, sonra sekiz kuruşa çıkmış, 1940'lara gelindiğinde fiyatı 10 kuruşa varmıştır (Köktener, 2004: 23).

Gazetenin kadrosunda ise, Ziya Gökalp, Aka Gündüz, M. Zekeriya Sertel, Hasan Bedreddin, Reşad Ekrem Bey, Ahmet Rasim, Peyami Safa, Muharrem Fevzi, Agah Togay, Ahmet Refik, Ahmet Hidayet, İsmail Habib Sevük, Abidin Daver, Cenap Şahabettin, Vedat Nedim Tör, Halit Ziya Uşaklıgil, Selahattin Enis, Turhan Tan, Cevat Fehmi Başkut, Feridun Osman Menteşoğlu, Ahmet İhsan, Mümtaz Faik Fenik ve Fuat Köprülü, M. Nermi, Halit Fahri Ozansoy, Ercüment Ekrem Talu, Agah İzzet, Mümtaz Faik Fenik, Agah, Burhan Felek, Ömer Rıza Doğrul,

H.Emir Erkilet, Abidin Daver, Arif Ahuskal, İ.Hami Danişment, İ. Habib Sevük, Nurullah Ataç, M. Şekip Tunç, Burhan Toprak, K. İsmail Gürkan, Hıfzı Veldet Velidedeolu, Yavuz Abadan, Z. Fahri Fındıkoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kemal Salih Sel, Hasan Cemil Çambel, F. Osman; gibi dönemin güçlü yazarları göze çarpmakta idi.

Üç ortaklı bir şirket şeklinde kurulan gazete, 1930'lu yılların başına gelindiğinde ilkin Nebzade Hamdi'nin ardından da Zekeriya Sertel'in ortaklıktan ayrılmasına tanık olmuş, gazetenin yönetimde tek yetkili kişi Yunus Nadi kalmıştır. İçerik kadar teknik yeniliklere de önem veren Yunus Nadi, gazetesine o dönemde Türk basını için bir ilk olan linotip makinesini getirtmiştir. Dağıtım konusunda da değişikliklere giden gazete, taşra kopyalarını bayilere doğrudan doğruya kendisi göndermeye başlamıştır.

Türk basını için teknolojik devrimlere imza atan gazetenin, kuruluş misyonu doğrultusunda hareket ederek devrimlerin yaygınlaştırılmasında da öncü görevi üstlendiği görülmüştür. Örneğin, 1928 yılında Latin alfabesine geçişte gazetede bu yönde tam bir seferberlik havası hakim olmuştur⁷. Gazetenin soyadı kanunu, lakap ve unvanların kaldırılması ile ilgili kanun, ondalık ölçü sisteminin kabul edilmesi, hafta sonunun pazara alınması gibi çeşitli konulardaki yayınların da aynı desteği verdiği görülmüştür. Gazete, bu süreçlerin neden olduğu tiraj bunalımların üstesinden hükümetin mali yardımları⁸ ve yöneldiği promosyon ve yarışmalar ile gelmiştir.

İktidarın gayri resmi yayın organı olarak nitelenebilecek olan gazete⁹, Atatürk'ün ölümünün ardından üretilen politikardan rahatsızlık duymuş, 1940'lı yıllara gelindiğinde, yönetim ile arası oldukça

açılmıştır. Özellikle de, ikinci dünya savaşı yıllarında Nadir Nadi'nin kaleme aldığı, "Alman Realitesi" başlıklı yazı, hükümet ile gazeteyi karşı karşıya getirmiştir. Bu konuya anılarında değinen Nadir Nadi, yazısının maksadı aştığını kabul etmiş, amacının yalnızca o günlerin siyasi atmosferinde çok sesliliği sağlama kaygısından ibaret olduğunu dile getirmiştir. Oysa o günlerde başta Hüseyin Cahit Yalçın ve Sabiha Sertel olmak üzere pek çok kişi gazetede çıkan bu yazıları, "Alman yanlısı bir tutum içinde olmak" olarak yorumlanmışlardır¹⁰.

Dış politikanın hassaslaştığı bu süreçte, *Cumhuriyet*'in tavrı yönetimi rahatsız etmiş ve gazete kapatılma kararlarıyla ilk kez tanışmıştır. Gazete, Bakanlar Kurulu kararıyla ve devletin genel politikasına aykırı yayın yaptığı gerekçesiyle 29 Ekim 1934 tarihinde 10 gün süreyle, 1940 yılında da aynı gerekçeyle bu kez üç ay kapatılmıştır.¹² Temmuz 1941'de iki günlüğüne, yine aynı yılın Aralık ayında da bu defa da devletin dış politikasına aykırı yayın yaptığı için bir günlüğüne yayını durdurulmuştur.¹¹

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, gerek Türk siyasi hayatında, gerekse de *Cumhuriyet*'te yönetsel değişiklikler¹² yaşanmıştır. Ülke çok partili hayata geçiş hazırlıkları içinde iken, *Cumhuriyet* de kurucusu Yunus Nadi'nin ölümüne tanık olmuştur. Gazetenin yönetimini üzerine alan Nadir Nadi, bir yandan gazetedeki değişime alışmaya çalışırken, bir yandan da iktidar ile muhalefet arasındaki dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu sırasında bir muhalif partinin varlığını demokrasinin gereği olarak gören gazete, yeni partiye destek yazıları yazmasına rağmen, mesafeli yaklaşımdan da geri durmamıştır. 1946 yılında kurulan

Demokrat Parti'ye ise, gazete, halkın partiye gösterdiği ilgi ve sevgiden etkilenecek heyecan duymuştur (Nadi, 1991:279-293). Bu heyecanı, Hıfzı Topuz kitabında "DP'yi tutmak" olarak nitelemiş, fakat aynı günlerde Doğan Nadi'nin köşesinde bir kaç cümlelik mizahi eleştirilerin de bulunduğunu eklemiştir (2003:188). *Cumhuriyet*'in DP'ye yakınlaşması iktidarı rahatsız etmiş olacak ki, 1946-1950 yılları arasında çeşitli sebeplerle hakkında dokuz dava açılmış ve Nadir Nadi'nin de sayısız davada yargılanmıştır (Nadi, 1991: 321).

1950-1980 Yılları Arasında Cumhuriyet Gazetesi

14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidar el değiştirmiş ve DP yönetime gelmiştir. Siyasetin çehresinin değiştiği bu yıllarda, basın da farklılaşmış, sermayenin ağırlığı kendisini hissettirmeye başlamıştır. *Cumhuriyet*'in başyazılarını bu dönemde de Nadir Nadi kaleme almaya devam etmiştir. Doğan Nadi, Ömer Sami Coşar, Burhan Felek, Fahri Celal, Vala Nurettin, Hamdi Varoğlu, Cevat Fehmi Başkut, Feyyaz Tokar, Yaşar Kemal, Hasan Ali Yücel, Bedri Rahmi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Tanyol, Nurullah Kunter, Osman Okyar, Adnan Adıvar, İsmail Hakkı Danişment, Kemal Saraçoğlu, Esat Tekeli, Aydemir Balkan, Kemal Salih Sel, Hasan Ali Ediz, Fahrettin Kerim Gökay, Fakir Baykurt v.b. isimler *Cumhuriyet*'in yazı kadrosunu oluşturmaktadı. O yıllarda ez altı, en fazla 10 sayfa olarak çıkan *Cumhuriyet*, bu dönemin de yüksek tirajlı gazetelerindendir. Gazetenin tirajının yıllar içerisinde seyrine ilişkin kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, gazetenin çok fazla değişmeyen, sabit bir okur kitlesi olduğu ve gazetenin tirajının ortalama olarak 50-60 bin civarında olduğu ifade edilmiştir (*Cumhuriyet*, 10 Ekim 1953; İnuğur, 1992:

380-384; Kavaklı, 2005: 157; Köktener, 2004: 83; Öymen, 2004:166).Gazetenin kağıt ve resmi ilan alım oranlarına bakıldığında da, kesin bir bilgi yoktur. Resmi kaynaklar, gazetenin ortalama 600 bin TL resmi ilan aldığını ileri sürerken, gazete bunun sadece 80 bin TL olduğunu belirtmiştir (*Cumhuriyet*, 18 Ocak 1956, 1 Mart 1960)¹³. Gazeteye tahsis edilen kağıt miktarına bakıldığında; yandaş yayın organlarından dahi fazla tahsisin yapıldığı görülmüştür (TBMMZC,1958,564-575). Gazetenin bu durumu, DP Manisa Milletvekili Sezai Akdağ'ın Meclis konuşmasına da yansımış; Akdağ konuşmasında, *Cumhuriyet*'e tonlarca kağıt, mürekkep ve binlerce döviz verdiklerini ifade etmiştir (DPMGMZ, XI, Cilt 242, Oturum 1, 10). Gazetenin fiyatına bakıldığında ise, 1943 yılı itibarıyla 10 kuruş olduğu, 1951'de %50'lik bir artışla 15 kuruşa çıktığı, son olarak da 1958'de devalüasyonla birlikte, 25 kuruşa satılmaya başlanmıştır. Gazetenin dağıtımına bakıldığında, bu konuda farklı bir uygulamaya geçilmiştir. *Cumhuriyet* dönemin diğer güçlü dört gazetesi (*Dünya*, *Hürriyet*, *Milliyet*, *Yeni Sabah*) ve iki dergisi ile bir araya gelerek, Gameda'yı kurmuş ve uzun yıllar da dağıtımını bu yolla gerçekleştirmiştir. *Cumhuriyet*'te farklılaşan bir diğer konu ise, gazetenin kuruluşundan itibaren desteklediği siyasi partiden uzaklaşıp, DP'ye yaklaşması, hatta Nadir Nadi'nin bağımsız da olsa, DP listesinden milletvekili olarak Meclise girmesidir¹⁴.

İktidarın Arapça Ezan okunma yasağının kaldırılmasına ilişkin çıkardığı kanun, *Cumhuriyet* ile DP iktidarı arasında yaşanan ilk sınav olmuştur. Kanun, laik kesimin büyük tepkisini çekmiştir. Atatürk devrimlerinin savunucusu *Cumhuriyet*'in de bu konuda kesin bir tavır göstermesi beklenirken, Nadir Nadi'den fazla da suya

sabuna dokunmayan bir yazı gelmiştir. Nadi, kanunun çıkarılmasını, yeni hükümete yöneltilecek olumsuz propaganda vesilesi olması nedeniyle bir taktik hatası olarak ele almıştır. Yazıda her ne kadar iki parti de seçim döneminde dini siyasete alet etmekten geri kalmadıklarını belirtirse de, burada da ilk hareketin Halk Partisi tarafından geldiği söylenerek, DP bir bakıma kayırılmıştır. Hükümetin Ekim sonlarında okullara zorunlu din dersi konması konusunda ise Nadi, daha eleştirel davranmıştır (*Cumhuriyet*, 31Ekim 1950)¹⁵. *Cumhuriyet*, 1954 seçimlerine kadar partiler arasında dengeli bir tutum izlemeye özen göstermiş, 1954 seçimleri yaklaştığında ise, açıktan DP'yi desteklemeye başlamıştır. Özellikle de Nadir Nadi'nin o günkü başyazıları, dört sene boyunca demokrasiyi geliştirme yönünde adımlar attığını düşündüğü DP iktidarına yönelik, övgüler ile dolu idi¹⁶. Seçimlerden bir süre sonra ise, gazetede tekrar eleştirel yazılar çıkmaya başlamış ve bununla birlikte de iktidar ile arası açılmaya başlamıştır¹⁷. İktidarın basına yönelik tutumu kötüleştikçe, *Cumhuriyet*'teki yazılar da sertleşmiştir. O dönemde Nadir Nadi yazılarında en çok partinin hak ve hürriyetler konusunda muhalefet yıllarındaki tavrıyla, iktidardaki tavrının birbirine zıt nitelikte oluşu üzerinde durmuştur¹⁸. Gazete, o günlerde DP'den ayrılıp kurulan Hürriyet Partisi'ne (HP) yakınlaşmış, fakat 1957 seçimlerine yanaştığında güçlü bir muhalefet gereksinim olduğu inancından ötürü CHP'yi desteklemiş ve 1957 seçimlerinden itibaren kamuoyunu CHP'yi iktidara yeniden getirme konusunda sürekli yönlendirmelerde bulunmuştur. 1950'lerin sonlarına doğru kurulan tahkikat komisyonu ile birlikte *Cumhuriyet*, DP iktidarının varacağı sonu "hüsran" olarak tanımlamış ve hukuk rejiminin tüketildiği bir ortamda

idare anlayışının uzun soluklu olamayacağına işaret ederek, iktidarı açıktan uyarmıştır (27 Nisan 1960)¹⁹. Hem bu yazı, hem de Ali Ulvi'nin bir karikatürü nedeniyle *Cumhuriyet* 10 gün süreyle kapatılmış, kısa bir süre sonra da ordu yönetimi ele almıştır.

Ülkenin genelinde olduğu üzere, *Cumhuriyet* de 27 Mayıs hareketini desteklemiştir²⁰, fakat bu destek uzun sürmemiş, kısa bir müddet sonra gazetede yeni yönetimi eleştiren yazılar yer almaya başlamıştır. *Cumhuriyet*'in Milli Birlik Komitesi kararları arasında en çok tepki verdiği 212 sayılı²¹ kanun olmuştur. *Cumhuriyet* diğer sekiz gazete ile 10 Ocak 1961'de ortak bir bildiri yayınlarak, kanunu eleştirmiş, bildiriden sonuç alamayınca da, üç gün gazete çıkartmama kararı almıştır. Bu karar, protestolarla karşılanmıştır. 300'den fazla üniversite genci, 13 Ocak 1961 günü saat 13'de bir yürüyüş gerçekleştirmiş ve sembolik olarak *Hürriyet*, *Cumhuriyet*, *Yeni Sabah*'ın önünde durakladıktan sonra, vilayet binasının önüne gelip ellerindeki dövizleri²² bırakmışlardır. Fikir işçileri de *Cumhuriyet*'in kapısına, "Sen de mi Nadir Nadi" yazılı bir döviz asmışlardır. Nadir Nadi konuyu ele aldığı 14 Ocak 1961 tarihli "Durum" başlıklı başyazısında, kanunun iktidara basın üzerinde baskı kurabilmek açısından işlevsel olduğunu ifade ederek, basın hürriyetinin tehdit altında olduğunu ileri sürmüştür (İstanbul Gazeteciler Sendikası, 1968: 27-35), (İstanbul Gazeteciler Sendikası, 1968: 94).

Kaynaklarda *Cumhuriyet*'in 1960-1980 tarihleri arasındaki tirajına ilişkin farklı rakamlara rastlanmıştır. İlk kaynağa göre; 1962 yılında tirajı 89 bin iken, 1963'te ise 100 bine ulaşmıştır. 1965 yılındaki satışı, Cevat Fehmi Başkut'a göre, 115.022, Basın İlan Kurumu yıllık tiraj ortalamasına göre ise,

97.636 idi. *Cumhuriyet* en yüksek tirajına Mart 1969'da 150. 680 ile ulaşmıştır. 1971 yılına kadar gazete 100 binin üzerinde seyrederken, 1972'de 56.534'e, 1973'te 65.112'ye, 1974'te 76. 059'a çıkmıştır. 1975'te 98.529, 1976'da 112. 360, 1977'de 110.035, 1978'de 99.389, 1979'da ise 103.537'ydi. 1980'lerde gazete tirajı 76.358 (Köktener, 2004: 110-112). Basın İlan Kurumunun verilerine dayanan bir başka kaynakta ise, *Cumhuriyet*'in 1960-1972 yılları arasındaki tirajı şu şekildedir: 1960'ta 150 bin, 1962'de 90 bin, 1963'te 81 bin, 1965'te 98 bin, 1966'da 108 bin, 1967'de 129 bin, 1968'de 139 bin, 1969'da 123 bin, 1970'te 104 bin, 1971'de 100 bin, 1972'de 62 bin olarak verilmiştir (Kavaklı,2005:241). İki kaynakta rakamlar arasında farklılık olmasına rağmen, her ikisinde de ortak olan dönem içinde gazetenin tirajının dalgalanma gösterdiği. Bunun sebebinin dönemin siyasi atmosferinin yarattığı çalkantılar olduğu düşünülmektedir. Bu tarihler içinde yer alan 1963 ve 1971'deki tiraj düşüşünün nedeni ise, Nadir Nadi'nin istifaları sürecinde yaşanan bunalımlardır.

Gazete yönetimine çalkantıların hakim olduğu bu dönemde bazı teknik yeniliklere gidilmiştir. Bunlardan ilki, 1928'den beri kullanılan rotatifin değiştirilmesine karar verilmesi idi. Böylece matbaa makineleri tamamen yenilenmiştir. İkinci değişim ise, yazı kadrosunda yaşanmıştır. Gazete kadrosuna İlhan Selçuk dahil olmuştur. Hasan Ali Ediz, Melih Cevdet Anday, Nüzhet Baba, Selmi Andak, Burhan Arpad, Cihat Baban , Bahri Savcı, İsmet Giritli, İsmet Sezgin, Oktay Akbal, Altan Öymen, Mehmet Barlas, Sadun Tanju, Ahmet Şükrü Esmer, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Seha Meray, Rauf Mutluay, M. Tali Öngören, Samim Kocagöz, Ümit Gürtuna, Yalçın Küçük, Ergun Balcı, Uğur

Mumcu, Ali Sirmen, Mustafa Ekmekçi, Orhan Apaydın, Yalçın Doğan, Müşerref Hekimoğlu, Tan Oral, Yalçın Pekşen, Hasan Cemal 1960-1980 yılları arasında *Cumhuriyet*'te yazan diğer isimlerdir.

Nadir Nadi'nin gazeteden ilk istifası, Şadi Alkılıç'ın "Türkiye'nin Tek Kurtuluş Yolu: Sosyalizm" başlıklı yazısının gazetede yayınlanması üzerine yaşanan gelişmelerden kaynaklanmıştır. Yazarın, "komünizm propagandası yapmak" suçuyla soruşturmaya alınması ve dava neticesinde suçlu bulunması üzerine Genel Yayın Yönetmeni Cevat Fehmi Başkut'un istifa etmek zorunda bırakılması, Nadir Nadi'nin gazeteden uzaklaşma kararı almasına yol açmıştır. Ortaklarının Nadir Nadi'nin istifasına ses çıkarmayışı, Nadir Nadi'nin İlhan Selçuk'un düşüncelerinin tesiri altında kaldığı düşüncesinden kaynaklanmıştır. Bu olumsuz bakış açısı nedeniyle Nadir Nadi gazeteyle ancak bir buçuk yıl sonra dönebilmıştır (Nadi, 1981:166-167). Nadi'nin gazetesine tekrar kavuştuğu günlerde, toplumda terör olayları gündeme iyice yerleşmiş, toplumsal kutuplaşma ise iyice artmıştır. 12 Mart Muhtırası ile bu duruma bir çözüm getirilmeye çalışılmış, gazetede muhtıraya destek vermiştir. İlerleyen günlerde ise, Nadir Nadi'nin muhtıraya ilişkin görüşleri değişmiş ve kaygıları artmıştır. Hatta anılarında 12 Mart'ı desteklemiş olmakla bir hataya düşmüş olabileceklerini dahi itiraf etmiştir (Nadi, "Kuşkulu Günler", *Cumhuriyet*, 19 Mart 1971; Nadi, "Boşuna Çaba", *Cumhuriyet*, 31 Mart 1971). Nadir Nadi'nin 12 Mart sonrası fikrinin değişmesine yol açan en büyük etmen ise, İlhan Selçuk'un tutuklanması olmuştur. Selçuk, 27 Nisan 1971 tarihinde kaleme aldığı "Hoşgeldin Tanzimat Kafası" başlıklı yazısı nedeniyle tutuklanmış, gazete de

kapatılma cezası almıştır. Nadi anılarında, gazetenin daha erken açılması yönündeki girişimlerde bulunduğunu, fakat dönemin Genelkurmay Başkanının gazetenin genç subay üzerinde yıkıcı tesirler yaptığını belirterek, bu isteğini geri çevirdiğini aktarmıştır (Nadi, 1981: 202).

1960'ların getirdiği sol düşünce *Cumhuriyet*'te gitgide hakim olmaya başlamış, öyle ki bu durum gazetenin diğer ortaklarında rahatsız etmiştir. Fakat, bu hoşnutsuzluk gazetenin çizgisini etkileyememiş, aksine 1970'li yıllarda gazeteyle dahil olan kadro ile sol kimliğe iyiden iyiye bürünmüştür. Artık gazete sol grupların kendi aralarındaki yazışmalarına ev sahipliği yapacak kadar bu fikri temsil eder hale gelmiştir. Bu nedenle de *Cumhuriyet* ülkenin karışık dönemlerinde sağcı grupların okunmasına tepki verdikleri bir yayın organı haline gelmiştir. Oysa Nadir Nadi, gazetenin siyasi kimliğindeki değişimi kendilerinin bilinçli tercihi olarak değil de, üzerlerine bir yakıştırmamış gibi ele alarak, şunları söylemiştir (aktaran Topuz, 2003: 240):

12 Mart'a yaklaşan dönemlerde *Cumhuriyet* yeraltı ve yerüstü örgütlenmeleriyle Marksist kökenli tüm solcuların okudukları bir gazete haline gelmişti. 1962'ye kadar, ilk çıkışından itibaren 39 yıldır *Cumhuriyet*'in sayfalarında hiç görülmeyen bir şey oluyordu. *Cumhuriyet*, solcuların birbirleriyle iç haberleşme yaptıkları ve kamuoyuna mesaj ilettikleri bir gazete oldu. Solcular yayınladıkları gazete ve dergilerin ilanlarını ilk önce bize veriyorlardı. Nişan, nikah, doğum, evlenme ve ölüm ilânları bizde çıkıyordu. Düzenledikleri miting ya da yürüyüşü, bir protestoyu, bir konferans bir paneli bizim sayfamız aracılığıyla duyuruyorlardı. Bu

konumda yarı cahil ve bilinçsiz kitlelerin gözünde adımız, 'solcu gazete'ye, 'komünistlerin okuduğu gazete'ye çıkmıştı... Ama ben, sağcı gazete ve yazarları ciddiye almıyor, 12 Mart darbelerinin *Cumhuriyet*'e darbe vurabileceklerini hiç aklıma getirmiyordum.

Nadir Nadi'nin darbe olarak bahsettiği gazete yönetiminin kendi içinde yaptığı bir girişimdi²³. Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş. Genel Kurulu olağanüstü bir toplantı gerçekleştirmiş ve Nadir Nadi'nin siyasal tutumunun gazeteyi çöküntüye sürüklediği gerekçesiyle yönetim kurulunun değiştirilmesine karar vermişlerdir. Nadir Nadi, bunun üzerine istifa etmiştir. Nadir Nadi'nin gazeteden ayrılışının ardından yeni yöneticiler "solcu bildikleri" yazarları da gazeteden uzaklaştırmışlardır. Bir yıl sonra ise, genel kurulda oy dengeleri değiştiğinde Nadir Nadi, tekrar gazeteye çağırılmış, yazar da ilişkileri kesilen arkadaşlarının da geri alınması koşulunu ileri sürerek, teklifi kabul etmiştir (Nadi, 1981: 213-220).

1980'den Günümüze Cumhuriyet Gazetesi
Cumhuriyet, muhalif kimliğini devam ettirmeye kararlı olsa da, bu dönemde şartlar onu zorlamış ve basın için dönüm noktası olarak alınan ekonominin yeniden şekillendirildiği 24 Ocak 1980²⁴ günü *Cumhuriyet* de değişime gitmiştir. Özellikle de, 25 Ocak'ta kağıt fiyatlarının saptanmasının üzerine, bütün basın ve yayıncılık dünyası para sıkıntısı içine düşmüş, piyasa da sadece arkasında büyük sermayeyi ve oradan gelen bol reklamın desteğini alabilenler ayakta kalabilmişlerdir. Direnmeyi deneyenlerin sayısı ise, hayli sınırlı olmuştur. *Cumhuriyet* kapanmak tehlikesi karşısında, Haziran 1980'de bir

bildiri ile liberal ekonomiyi savunacağını açıklamak suretiyle zorluğu kısa bir süre için aşabilmiştir. Elde ettiği ödün ise, köşe yazarlarına dokunulmaması olmuştur (Koloğlu, 1992: 86). Bu gelişmelerin ardından, *Cumhuriyet* ikili bir görünüme sahip olmuş, gazetenin ekonomi sayfasında ılımlı liberalizmi savunulurken, buna karşın yorum ve fıkralarında Atatürkçülükten sosyalizme kadar geniş bir yelpazeyi içinde barındırmış; ilan sayfalarında en lüks tüketim mallarının reklamı ile devrimci örgütlerin anma ya da ölüm ilanlarını yan yana gelebilmiştir. Bu durum solun ancak liberalizm şemsiyesi altında yaşayabileceği bir ortamda olduğunu net bir biçimde göstermiştir (1992: 105).

Fikirlerin keskinleştiği bu dönemin sonunda, 12 Eylül askeri darbesi yaşanmıştır. *Cumhuriyet* diğer olaylarda olduğu gibi ilkin darbeye olumlu yaklaşmıştır. Öyle ki, gazetenin bu tutumu ileride "solun ezilmesine sessiz ve tepkisiz kalma" olarak yorumlanmıştır (Köktener, 2004:153). 1982 yılındaki bu tepkisizlik bir süre sonra yerini direnmeye ve güçlü bir muhalefete bırakmıştır. Bu durum, bir yandan gazetenin tirajının yükselmesine neden olurken, bir yandan sayısız kapatılmaları beraberinde getirmiştir²⁵. Örneğin 24 Ocak 1983 günü, Sıkıyönetim Komutanlığı, Nadir Nadi'nin bir gün önce yayınlanan "Tuhaf Bir Tasarı" başlıklı başyazısı nedeniyle gazetenin yayını durdurma kararı almıştır (Sarı, 1989: 29-30)²⁶, Nadir Nadi ile yazı işleri müdürü Okay Gönensin hakkında da dava açılmış, dava sonucunda yazarların ikisi de hapis ve para cezası almışlar, fakat Askeri Yargıtay cezanın uygulanmamasına karar vermiştir (Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesi Kararı, 9 Mayıs 1983).

Gazetenin yeniden şekillendiği 1980-2000 yılları arasındaki tirajına bakıldığında: 1980'de 76. 358; 1981 ve 1982'de 91 bin; 1984'te 93. 984; 1987'de 124. 415 iken, 1988'de 114. 398 ve 1989'da 115.594 olarak kaydedilmiştir. 1991'den itibaren ise düşüşe geçmiştir²⁷. Bu düşüşün altında da yine gazete içi çekişmeler yer almıştır. 1992'de 42 bin olan tiraj sorunların çözümü ile birlikte yükselmeye başlamış, 1994'te 61 bine yükselmiştir. Bu yükseliş kısa sürmüş, gazete bu defa da ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krizden etkilenmiştir. 1997'de 46.345 binlik tiraj elde edilince, gazete de diğer gazeteler gibi tutundurma çabalarına rağbet etmiştir. Kültürel içerikli promosyonlar yapan *Cumhuriyet* bu sayede bir artış yakalamıştır, fakat bunda süreklilik sağlayamamış ve gazete satışı 2002 yılı itibarıyla 37 bin civarlarında kalmıştır (İnuğur, 1992: 520-521; Koloğlu, 1992: 118; Köktener, 2004: 158-162). Gazetenin fiyatı ise; 1980'de 10 lira iken yaşanan enflasyon ve devalüasyonların ardından dört sene sonra tam on katına, 100 liraya çıkmıştır. Gazete fiyatı sürekli bir artış göstermiş, aynı yılın içinde beş kez zamlandığı dahi olmuştur. 1990 yılı sonunda gazete 1000 lira iken, sürekli zamlarla, 1995'te 15 bine, 1997'de 100 bine, 2001'de 500 bine ulaşmıştır. *Cumhuriyet* diğer gazetelerin 1960'larda geçtiği ofset baskı ile 1983 yılında tanışmış, 1987 yılında da bilgisayar teknolojisine geçmiştir. 1992 yılında da GAMEDA'nın kapanması sonrasında gazete, önce Yay-Sat daha sonra da Birleşik Basın Dağıtım tarafından dağıtılmıştır.

Gazetenin pek çok farklı sorunla yüz yüze geldiği 1990'lı yıllarda, önemli bir kayıp yaşamıştır. 1988'den beri fiilen gazetede yer almayan Nadir Nadi, 1991 yılında vefat etmiştir. Bu ölümün ardından, gazeteden bir grup yazar ayrılmıştır. Sınırlı reklam ve satış

gelirleriyle ayakta durmaya çalışan, fakat bir türlü tirajını yükseltmemeyen *Cumhuriyet*, mali açıdan zor günler içine girmiştir. Bu durum, kısa sürede iflası beraberinde getirmiştir. Alacaklıların artması, gazete çalışanların maaşını alamaması üzerine, gazete yeni bir yapılanmaya gitmiş ve *Cumhuriyet*, gazetenin çalışanların da ortak olduğu Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. adlı yeni bir şirket tarafından basılmaya başlamıştır. *Cumhuriyet* adı bu şirkete kiralanmış, daha sonra kurulan Cumhuriyet Vakfı da, Cumhuriyet Grubuna ait bütün şirketleri bünyesine katmıştır. Nadir Nadi'nin ölümünün ardından, gazetenin imtiyaz sahipliğini ve Cumhuriyet Vakfının başkanlığını Berrin Nadi üstlenmiştir. Berrin Nadi'nin ölümünün ardından ise künyede ilkin "Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.'yi temsilen Cumhuriyet Vakfı adına İlhan Selçuk" ibaresi yer almış daha sonra imtiyaz sahibi Cumhuriyet Vakfı adına İlhan Selçuk olarak yazı değiştirilmiştir.

1991 seçimleri ve sandıktan çıkan koalisyon hükümeti, gazetenin kendi iç hesaplaşmaların tekrar su yüzüne çıkarmıştır. Osman Ulagay seçim sonuçlarını değerlendiren bir yazı yazmış (*Cumhuriyet*, 22 Ekim 1991) ve yazısında ANAP-DYP koalisyonunu savunmuştur. İlhan Selçuk önderliğindeki grup, yazarın bu tarz yorum yazmaması gerektiğini savunurken, Hasan Cemal'in önderliğindeki grup ise, fikir özgürlüğü çerçevesinde yorumunun uygun olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine, İlhan Selçuk ve ona bağlı köşe yazarlarının çoğu gazeteden ayrılmıştır. Bu durum, okur protestolarına sebep olunca İlhan Selçuk ve diğer yazarlar gazeteye geri dönmüş, mevcut gazete yönetimi ise, gazeteden ayrılmıştır. Bu dönemde, İlhan Selçuk tarafından "*Cumhuriyet* okuruyum, çünkü

Cumhuriyet okumuyorum” sözleriyle ateş alan gazeteye yönelik bir boykot kampanyasını yürütülmüş, özellikle de Hasan Cemal hedef alınmıştır, Berrin Nadi'nin Nadir Nadi'ye yazdığı 'şikayet' mektuplarının da etkisiyle ve kamuoyunun baskısıyla bir müddet sonra Hasan Cemal istifa etmiş ve bunun üzerine İlhan Selçuk tekrar gazeteye dönmüştür. 1993 yılına gelindiğinde ise, Uğur Mumcu'ya düzenlenen suikast gazeteyi derinden sarsmıştır²⁸. Yazarın katilinin bulunması için kampanyalar düzenlenmiş, fakat 2002 yılına kadar hiçbir sonuç alınamamıştır. 28 Şubat sürecine destek veren gazete, 2001 yılında meydana gelen 11 Eylül saldırılarını da bu çerçevede ele almış, bu olayın gazetenin 28 Şubat sürecine göstermiş olduğu tepkinin haklılığını ortaya koyduğunu belirtmiştir (*Cumhuriyet*, 7 Mart 2002; Köktener, 2004: 343). AKP'nin 2002 yılında iktidara gelmesiyle birlikte muhalif kimliğine iyice bürünen *Cumhuriyet*, 2007'deki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yürüttüğü kampanya ile kamuoyunu da bilinçlendirmeye gayret göstermiştir. Gazetenin iktidar ile ilişkisini gergin hale getiren bu yaklaşımlar, son yıllara damgasını vuran Ergenekon Davası ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu soruşturma kapsamında; İlhan Selçuk sorgulanıp salıverilmiş, Mustafa Balbay ise tutuklanmıştır.

2000'li yıllardan itibaren gazetenin mali sorunları iyice artmıştır. Son çare olarak, yeni ortaklar bulmak ve halka açılmak zorunluluğunu doğmuştur. Gazetenin hisse yapısının son durumunu 2003 yılında Kongar'ın aktarımına göre İlhan Selçuk şu şekilde ifade etmiştir (Kongar, 2003):

Cumhuriyet Vakfı değişmez ve imtiyazlı olarak %10 hisseye sahiptir. Holdingin %10'u vakfa ait olan

imtiyazlı hisselerin dışındaki dağılımında bir ikinci %10'da *Cumhuriyet* okurlarına aittir. Bu kişilerin sayısı 240'tır. Holding hisselerinin %20'lik bir bölümü Kasım 2000 tarihinde Günay Çapan'a satılmıştır. Son günlerde ikinci bir %20 hisse de Park Grubuna satılmıştır.

Holdingin kurulması ardından, gazetedeki değişimleri bir başka kaynak ise şu şekilde vermiştir (Sönmez, 2003):

1997'de Esenyurt Belediye Başkanı eski Dev Genç'li Gürbüz Çapan ve kardeşleri Yeni Gün Holding ile Yeni Gün Haber Ajansı'na %40 ortak olmuşlardır. 2001'in ortalarında da ajansın diğer %40 hissesi işadamı Turgay Ciner'e satılmıştır. Günümüzde Nadi ailesinin dışında, gazetenin hisseleri Turgay Ciner ile Mehmet Emin Karamehmet arasında paylaşılmış durumdadır.

2002 yılında Leyla Tavşanoğlu'nun sorularını yanıtlayan Turgay Ciner ise, *Cumhuriyet'e* ilişkin hissesini şu şekilde açıklamıştır (2002):

Cumhuriyet bir gönül işidir. *Cumhuriyet'i* herhangi bir biçimde parasal bir sonuç çıkarma amacıyla yaklaşıyoruz. Zaten *Cumhuriyet* gazetesinin sahibi olunamaz. *Cumhuriyet'in* sahibi Türkiye'de yaşayan 68 milyar kişidir. *Cumhuriyet* gazetesi 253 ortaklı bir şirkettir. Ortaklar içinde her kademe insan var. Hapiste yatmış olan, işkenc görmüş olan, güzeli, çirkini. Ben *Cumhuriyet'in* bu yapılanması içinde sadece Turgay Ciner ile Çapanlar'ın (Gündüz ve Günay Çapan) olmadığını biliyorum.

2003 yılında gazetenin genel yayın yönetmeni İbrahim Yıldız'ın belirttiğine göre, Cumhuriyet Vakfına bağlı dört şirket vardır. Yeni Gün A.Ş., Çağ Pazarlama A.Ş., Yeni Gün Holding A.Ş., Yapım- C A.Ş.. Holding ortakları arasında Haydar Veziroğlu, Gülizar Cengiz, Turgay Ciner, M. Emin Karamehmet, Günay Çapan hatta Aydın Doğan da vardır. Gazetenin künyesine göre, imtiyaz sahibi Cumhuriyet Vakfı adına İlhan Selçuk'tur. Gazeteyi yayınlayan "Yeni Gün Haber Ajansı ve Yayıncılık A.Ş."dir. Ortakların pay oranı ise belirtilmemektedir. Ama söylenenlere göre payların %40'ı Turgay Ciner'in, %40'ı M. Emin Karamehmet'in elindedir (aktaran Topuz, 2003: 346). Günümüzde ise, Cumhuriyet'in hisse yapısı için bakınız (Tablo 1: 88-89).

Gazetenin 2007 itibarıyla fiyatı 75 kuruştur. Bu fiyat diğer gazetelerle karşılaştırıldığında en yüksek rakam olması ile dikkat çekicidir. Gazetenin 2003 yılından itibaren tirajlarına bakıldığında; şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır²⁹. 27 Ocak 2003 - 02 Şubat 2003 (39.822- 42.104), 26 Ocak 2004 - 01 Şubat 2004 (48.453- 51. 457), 24 Ocak 2005 - 30 Ocak 2005 (57.137- 55. 936), 30 Ocak 2006 - 05 Şubat 2006 (61. 215 - 60. 742), 22 Ocak 2007- 28 Ocak 2007 (63.748 - 63.045), 26 Mart 2007 - 01 Nisan 2007 (62.599 - 69.316).

2008 yılında gazetenin tirajı biraz yükselmiş ve 73 binlere ulaşmış, fakat bir sene içinde gazete bu satışını kaybetmiş, 2009 yılı başında 66 binlere gerilerken, 2009 yılı sonu itibarıyla 54 binlere gerilemiştir³⁰. Günümüzde 1 Türk lirasına satılan gazetenin künyesinde halen imtiyaz sahibi Cumhuriyet Vakfı adına İlhan Selçuk yer almaktadır. Gazetenin Genel Yayın Yönetmeni İbrahim Yıldız'dır. Son olarak, gazete yazarlarına bakılacak olursa şu

isimler göze çarpmaktadır: Mustafa Balbay, Mümtaz Soysal, Emre Kongar, Erdal Atabek, Oral Çalışlar, Orhan Erinç, Hüseyin Baş, Erol Manısalı, Türkel Minibaş, Yakup Kepenek, Nilgün Cerrahoğlu, Cüneyt Arcayürek, Oktay Akbal, Hikmet Çetinkaya, Özgen Acar, Deniz Som, Orhan Birgit, Ümit Zileli, Deniz Kavuçuoğlu, Işıl Özgentürk, Ataol Behramoğlu, Sunay Akin, Işık Kansu, Hilmi Develi, Bedri Baykam, Leyla Tavşanoğlu, Ali Sirmen, Güray Öz, Hüseyin Baş, Şükran Soner, Öztin Akgüç, Ergin Yıldızoğlu, Erinç Yeldan, Özlem Yüzak, Yakup Kepenek, Yahya Arıkan, Mustafa Pamukoğlu, Orhan Bursalı, Mehmet Farac , Oktay Ekinci, Selmi Andak, Zeynep Oral, Turgay Fişekçi, Ahmet Cemal, Adnan Binyazar, Vecdi Sayar, Arif Kızılyalın, Adnan Dinçer, Ahmet Kurt, Halit Deringör.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Cumhuriyet rejimi ile birlikte doğan ve bu ideallerle beslenen *Cumhuriyet*, 85 yıl boyunca siyaset ile iç içe olmuş ve bu tanıklığı nedeniyle de siyasetin çalkantılarından bir hayli etkilenmiştir. Bir gazetenin geçen uzun sürede siyasi bir tutarlığa sahip olması zor görünse de, *Cumhuriyet*'in Atatürk ilke ve devrimleri konusundaki hassasiyetinin, yıllara direndiğini söylemek mümkündür. Biçimsel Atatürkçülüğe her dönemde şiddetle karşı koyan gazete, ilke ve devrimlerin önderliğinde demokratik kurum ve kuruluşların ülke siyasetinin gelişmesi açısından önemini her dönem aynı kararlılıkla savunmuştur. Bununla birlikte, gazetenin yıllar içerisinde konulara olan yaklaşımında ise, dönemlere göre bazı farklılıklar söz konusu olmuştur. Gazetenin tek partili dönemde devletçi çizgisini koruduğunu ve günün siyaset koşullarına göre ülke çıkarlarını gözetme misyonunu ön planda tutan bir siyasi çizgiye sahip olduğu

görülürken, 1950'lerde liberal politikalara daha açık bir *Cumhuriyet* karşımıza çıkmaktadır. Soğuk Savaşın yoğun yaşandığı günlerde ise, tercihini Batı politikalarından yana koyan ve Sovyetler Birliğine karşı mesafeli bir tutum izleyen *Cumhuriyet*, siyasi alanda da katılımcı ve çoğulcu bir demokrasi anlayışı benimser görünürken, aşırı sağ ve sol oluşumları dışlayarak, kendi içinde çelişen tavırlar sergilemiştir. Ekonomi alanında da, özel sektörün geliştirilmesine sıcak bakan *Cumhuriyet*, ülke içerisindeki olanakların yetersiz kaldığı durumlarda yabancı sermayenin desteğini, dış kredi ve dış yardım alımlarını 'normal' karşılamış, bunların sonuçlarını sorgulamamıştır. Uluslar arası alanda Batılı devletler önderliğinde kurulan oluşumlara da destek veren gazete, ülke güvenliğini ön plana çıkararak aktif siyaset izlenmesi gerekliliğini vurgulamış ve dönem içerisinde uluslar arası politikada yaşanan gelişmelerdeki bu tutumu nedeniyle yer yer protestolara dahi maruz kalmıştır. 1960 darbesinden sonra ise, gazetenin sağ liberal politikaları desteklemeye bir müddet daha devam ettiğini, hatta bu dönemde emek karşıtı bazı politikaları savunduğu görülmektedir. Bununla birlikte, gazete kadrosuna katılan isimlerin etkisiyle ve toplumdaki sol grubun yazışma alanı olarak gazeteyi kullanmaya başlaması ile birlikte gazete siyasi çizgide sol kısma yerleştirilir hale gelmiş ve sağ grupların tepkisini üzerine çekmeye başlamıştır. Fakat bu durum, gazete

yönetiminin kendi "tercihi" olmadığı için, bu bir müddet bir yakıştırmadan ibaret kalmış ve yaşanan darbelerde gazetenin takındığı tavırla da, bu durum iyice somutlaşmıştır. Özellikle de 1980 sonrası gazete kendi iç çekişmelerinin de sonucu olarak 'liberal' bir tutum izlemek zorunda kalmış, ekonomik sorunlarını aşabildiği ölçüde kendini sol çizgiye yakın tutan yazarlarını bünyesinde muhafaza etmeyi başarmıştır. İlerleyen yıllarla birlikte gazete muhalif bir çizgiye kendisini iyice yerleştirmiş, sağ liberal politikalara karşı daha temkinli hale gelmiş ve bu nedenle de son yıllarda hükümetlerle ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Bütün bu ideal ve çelişkileriyle birlikte, gerek siyasi çevrelerde, gerek basın camiasında, gerekse de halkın gözünde her zaman bir saygınlığa sahip olmuş ve çoğu zaman çok önemli kararlar *Cumhuriyet*'in yazmasıyla inandırıcılığa sahip olmuştur. Basında ve günümüz kitle iletişim araçlarında isim yapmış pek çok kişinin okulu olan *Cumhuriyet*, çalışanlarının tamamının sendikalı olması nedeniyle diğer kuruluşlara örnek olmuş, bilinçli bir okur kitlesine sahip olmasının da etkisiyle de pek çok olayda bir sivil toplum kuruluşu gibi hareket etmiş, kamuoyuna ışık tutmuştur. Gazetenin satışı üzerine yayın strateji gütmeyen gazete, fikir gazeteciliğinin ülke içindeki temsilciliğini yürütmeye ısrarla devam etmiştir.

SON NOTLAR

¹ 1931 yılında *Yeni Gün* kısa bir süreliğine yeniden yayınlanmaya başlayacaktır. *Yeni Gün* hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kocabaşoğlu, 1981.

² Yazarın gazetenin kuruluşuna ilişkin aktardığı bilgiler için bkz. Sertel, 1973.

³ Gazetenin isim babası Mustafa Kemal Atatürk'tür. Falih Rıfki Atay, Atatürk'ün gazeteyi kendi gazetesi saydığını ifade etmiştir (Ertop, 1974: 13; İlknur, "Başyazar Nadir Nadi", 20 Ağustos 2003:9).

⁴ *Cumhuriyet*'in yayınlanmasından bir süre önce, Yunus Nadi okurlara bir anket uygulanmış, bu anketle okurların bir gazeteden beklediklerini anlamaya çalışılmıştır.

⁵ Bu düzenleme, ileride değişecek, baş yazı ilk sayfada kullanılacaktır.

⁶ O güne dair bu bölümde, bir promosyon ilanı dikkati çekmekte idi. "Cumhuriyet'in 1000 liralık ikramiyesi yarından itibaren tevzii ediliyor" başlıklı haberin ayrıntılarında; gazetenin çıkmasından evvel dağıtılan kuponları toplayan kişiler arasında yapılacak on ayrı çekilişin her birinde, 100 lira ikramiyenin farklı oranlarda olmak üzere beş kişiye verileceği bildirilmektedir (7 Mayıs 1924).

⁷ *Cumhuriyet*'in diğer gazetelerden farklı olarak, birkaç yıl öncesinden de bazı yabancı reklamlarda Latin harflerinin kullanımına başladığı bilinmektedir.

⁸ Gazetenin aldığı mali yardımlar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Kavaklı, 2005: 67.

⁹ Gazetenin sahibi ve başyazarı Yunus Nadi, CHP milletvekili olarak Mecliste yıllarca görev yapmıştır. Bu görev de, gazetenin yayın politikasının hükümet ile aynı doğrultuda olmasında önemli etkenlerden biridir. Ne var ki, İkinci Dünya Savaşı yıllarında gazetede çıkan yazılar, hükümet ile gazeteyi ters düşürmüş ve bu durum da Yunus Nadi'nin aday gösterilmemesine yol açmıştır.

¹⁰ Gazetenin Alman yanlısı tutumunun göstergesi olarak, o yıllarda bazı yayın organları ile Alman şirketleri arasında yaşanan olaylarda *Cumhuriyet*'in sessiz kalışı da örnek verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Parlar, 1997: 165.

¹¹ Gazetenin bu dönemdeki yayınına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Pektaş, 2003.

¹² Yunus Nadi'nin vefatından sonra, *Cumhuriyet*, gazete ve işletme olarak, iki ayrı yönetime ayrılmıştı. Gazete imtiyazı mirasçılarda kalmış. İşletmeciliği ise kurulan bir anonim şirket tarafından yürütülmekteydi. Sözleşme tam metni için bkz. T.C. Ticaret Bakanlığı Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Karar Sayısı 2148/26.

¹³ DP döneminde özel ve resmi ilan dağıtımına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Alemdar, 2001:208-212.

¹⁴ Nadir Nadi'nin bu tercihi, gazete kadrosunda bazı değişimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Nadir Nadi'nin DP listesinden seçime girmesi, gazete üyeleri için bağlayıcı bir nitelik taşımamıştır. Gazetenin kendi içerisinde farklı görüşleri barındırabilen bir yapıya sahip olduğu, bazı isimlerin (Cevat Fehmi Başkut, Burhan Felek) CHP listesinden seçime girmeleri ve gazetede yer almaya devam etmeleriyle görülmekte idi. *Cumhuriyet*'in bu dönemde başyazarının yeni konumundan rahatsız olup, gazeteden ayrılmayı seçen yazarları da olmuştur. Bunlardan biri, Cemal Sait Barlas, diğeri de Falih Rıfki Atay'dır. (Faik, 2003: 185; 2003b :229-230).

¹⁵ Şu bir gerçektir ki, ilk dönem Nadir Nadi yazılarını, sert eleştiriler yerine, ılımlı tavsiyeler diye nitелеmek daha doğru olacaktır.

¹⁶ Gazetenin bu yöndeki yayını için, Nadir Nadi'nin 31 Ekim 1953 ile 28 Nisan 1954 tarihleri arasındaki başyazarlarına bakılabilir.

¹⁷ Bu sertleşme gazete sorumlularının haftada bir kaç gün mahkemeye taşınmasına neden olmuştur (Topuz, 2003: 204).

¹⁸ Nadir Nadi iktidar ile olan ilişkilerindeki bu dönüşümün Adnan Menderes'in tavırlarına nasıl yansındığını şu sözlerle aktarmıştır: "yazdığım yazılarda ılımlı bir dil kullanıyordum... Menderes bu ılımlı yazılara bile tahammül edemiyor, bir yerde rastlaştık mı elimi sıkarken, yüzünü başka yana çevirerek hoşnutsuzluğunu belirtmek istiyordu" (1981: 69).

¹⁹ Cumhuriyet konan bir yayın yasağı nedeniyle boş sütunlarla çıkmıştı, Nadir Nadi konuyu ele aldığı bir yazısında bu durumun bir sansür rejiminin ürünü olduğunu ve hükümetin kendi çıkarına uygun düşmeyen durumları halktan sakladığını ifade etmiştir (15 Temmuz 1959, Kabacalı, 1994: 257).

²⁰ Nadir Nadi anılarında, sadece 27 Mayıs'ı desteklemekle kalmadıklarını, oluşumunda da diğer gazeteci arkadaşları ile birlikte aktif rol üstlendiklerini ifade etmiştir (1971: 46).

²¹ 1961'de çıkarılan 212 yasa; basın mesleğindeki işçi işveren ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi ve ilan müessesesinin işleyişini yasal esaslara bağlayan Basın İlan Kurumu'nun kurulmasını kapsamaktadır.

²² Bu dövizlerden bazılarında şunlar yazılıydı: "Patronlar memleketi siz değil, kanunlar idare eder", "28 Nisan'da yanı başımızda patronlar değil, fikir işçileri vardı", "Zoraki kahramanlar yeter", "Eğriyi de doğruyu da para için yazan Yalman", "Bu telaş niye?", "Hakikat yolu fikir işçilerinin yoludur", "Sosyal adaletten kaçamazsınız" "İstismara çok mu alıştınız", "Sizin anladığınız hürriyet menfaatlerinizdir" "Mösyö patronları istemiyoruz" "Patron paraya değil, fikre kıymet ver" (İstanbul Gazeteciler Sendikası, 1968: 27).

²³ Nadir Nadi yaşananların perde arkasını şu şekilde açıklamıştır: " ...Cumhuriyet, gerici çıkar çevrelerinin çok gözüne batıyordu. Bunlar bizi Moskovaçlıkla suçlayarak, gazeteyi okutmamak için okurlarımıza yasa dışı saldırılar düzenleyerek amaçlarını gerçekleştiremeyeceklerini anlayınca nihayet daha etkin bir yol buldular. Cumhuriyet'in yönetimi yandaşları aracılığıyla ele geçirmeyi denediler ... Gazetenin parasal durumu gerçi hiç de parlak değildi. Okunması yasa dışı yöntemlerle engellenmek isteniyor, buna karşı tiraj bakımından Türkiye'nin dördüncü büyük gazetesi olmak durumunu koruyordu. Ama gerek kamu sektörü gerek çıkar çevreleri Cumhuriyet'in onda biri kadar ancak satan gerici basını bol ilanlarla donattıkları halde bizi kasten bir köşeye itiyorlardı" (1981: 213-214).

²⁴ Bu tarihte ekonomi, liberal yapıya yöneliyordu. Uzun süredir gelişen büyük sermaye basın üzerinde hakimiyetini hemen hemen tamamlıyordu.

²⁵ 12 Eylül 1980 - 12 Mart 1984 arasında sıkıyönetim kararıyla Cumhuriyet dört kez 41 gün kapatılıyor, diğer gazetelere oranla en yüksek rakam olan 28 kere soruşturma geçiriyordu (Topuz, 2003: 259).

²⁶ Hasan Cemal anılarında kapatılma kararının ofset baskı makinesinin alınmasına denk gelmesini değerlendirirken, askeri yönetimin gazeteyi ekonomik yönden çökertmek niyetinde olabileceğinden bahsetmiş buna karşın Nadir Nadi'nin kararlı tutumunda vazgeçmediğini "Cumhuriyet neyse öyle kalacaktır" dediğini aktarmıştır (2005: 82).

²⁷ O tarihe kadar, tirajın yüksek oluşunu şu bilgi açıklayabilir.12 Eylül'den sonra, uygulanan sansür nedeniyle haber sıkıntısı çekildiği günlerde Cumhuriyet'te de bir ölçüde magazin haberlere yönelmek ihtiyacı duyulmuş özellikle sanat dünyasıyla ilgili haberlerle sansürün baskısından kurtulma imkanları araştırılmaya başlanmıştır. Bu uygulama, Cumhuriyet'in o güne kadar alışagelmış haber politika ve anlayışında bir yumuşama ve değişme yaratmış olmakla beraber, bir bakıma faydalı olmuş, gazetede tiraj artışı sağlanmıştır(İnuğur, 1992: 479-480).

²⁸ Gazetede saldırıya uğrayan diğer yazarlar şunlardır: Cahit Orhan Tütengil, Ümit Kaftancıoğlu, Server Tanilli, Bahriye Üçok, Muammer Aksoy, Onat Kutlar, Ahmet Taner Kışlalı.

²⁹ Gazetenin yıllık tirajlarına ulaşmak mümkün olmamıştır. Cumhuriyet'in aylık tirajları www.medyatava.net ve www.netgazete.com adreslerinden edinilmiştir. Bu yoğun sonuçlarının tamamını burada vermek mümkün olmadığı için 2003-2007 yıllarının Ocak aylarının tiraj sonuçları verilerek en azından bir fikir oluşturulmak istenmiştir.

³⁰ Tiraj verilerindeki ikinci rakamlar, bir önceki ayla kıyaslama yapılabilmesi için verilmiş rakamlardır.

KAYNAKLAR

- Aktifhaber. (2009). İşte Cumhuriyet'in Ortakları, Mart 10, 2009, <http://www.aktifhaber.com/news>
- Alemdar, K. (2001). *İletişim ve Tarih*. İkinci Baskı. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Cemal, H. (2005). *Cumhuriyet'i Çok Sevmiştim. Cumhuriyet Gazetesindeki "İç Savaş"ın Perde Arkası*. Birinci Baskı. İstanbul: Doğan Kitap.
- Coşkun, S. (1995). *Türkiye'de Politika (1920-1995)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ertop, K. (1973). *Cumhuriyet (1924-1974)*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş.
- Faik, B. (2003). *Matbuat Basın derken... Medya*. C. 2. İstanbul:Doğan Kitapçılık.
- Faik, B. (2003b). *Matbuat Basın derken...Medya*. C. 3. 2.Baskı. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Gürkan, N. (1998). *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habervitrini. (2002). Turgay Ciner: 'Önümüzdeki 10 Yıl İçinde Türkiye'de Çok Büyük Gruplar Çıkacak', Eylül 25, 2002, <http://www.habervitrini.com/haber>
- İlknur, M. (2003). Başyazar Nadir Nadi. *Cumhuriyet*. 20-27 Ağustos.
- İnuğur, N. (1992). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayını.
- İstanbul Gazeteciler Sendikası (1968). *10 Ocak ve Ötesi*. İstanbul: İstanbul Gazeteciler Sendikası Yayınları.
- Kabacalı, A. (1994). *Türk Basınında Demokrasi*. Ankara: Milli Kütüphane Basımevi.
- Kavaklı, N. (2005). *Bir Gazetenin Tarihi Akşam*. İstanbul: YKY.
- Kocabaşoğlu, U. (1981). Milli Mücadele Sözcülerinden: Anadolu'da Yeni Gün. Ankara: *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Atatürk Özel Sayısı, 179-203.
- Koloğlu, O. (1992). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kongar, E. (2003). "Medya Yeniden Yapılabilecek Mi?" IV, Medya Notu, *Cumhuriyet*, 9 Ocak.
- Köktener, A. (2004). *Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet*. İstanbul: YKY.
- Nadi, N. (1971). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*. Birinci Baskı İstanbul: SinanYayınları.
- Nadi, N. (1981). *Olur Şey Değil*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Nadi, N. (1991). *Perde Aralığından*, İstanbul, Çağdaş Yayınları.
- Öymen, A. (2004). *Değişim Yılları*. 8. Baskı. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Parlar, S. (1997). *Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet*, II. Baskı, İstanbul: Bibliotek Yayınları.
- Pektaş, Ş. *Milli Şef Döneminde (1938- 1950) Cumhuriyet Gazetesi*. İstanbul: Fırat Yayınları.
- Saral, Z. (1989). *Biz Bir Aileyiz*, Ankara: Yurt- Kitap Yayın: 10.
- Sertel, Z. (1973). *Hatırladıklarım*. İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Sönmez, M. (2003). *Filler ve Çimenler Medya ve Finans Sektöründe Doğan/Anti Doğan Savaşı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

TBMM Zabıt Ceridesi (1958). Devre XI, C.2 , İçtima : 1. 21 Kasım.

Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, 2. Basım. İstanbul: Remzi Yayınevi.

<http://www.medyatava.net/tiraj>

<http://www.netgazete.com/ratingtiraj>

Cumhuriyet gazetesinin sayıları *Milli Kütüphane ve Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi* arşivinden taranmıştır.

Belgeler

Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik Türk Anonim Şirketi Esas Mukavelesnamesi, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi'nden temin edilmiştir.

T.C. Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesi Kararı, Esas No: 1983/55, Karar No: 1983/229, 9 Mayıs 1983.

T.C. Ticaret Bakanlığı Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararları, T.C. Başbakanlık arşivinden temin edilmiştir.

Tablo 1: Günümüzde Cumhuriyet'in Hisse Yapısı

Hisse Sahibi	Hisse Oranı	Bağlı Olduğu Grup	Görevi
İnan KIRAÇ	% 7 pay sahibi	Koç Grubu	Vehbi Koç'un damadı olup, aynı zamanda Koç grubunda yıllarca üst düzey yöneticilik yapmıştır.
Turgay CİNER (Park Yatırım Holding)	%18 pay sahibi	Ciner Grubu	Sabah Gazetesi ile Atv'nin eski sahibi, Habertürk'ün mevcut imtiyaz sahibi.
Kenan TEKDAĞ	Park Yatırımı temsilen yönetim kurulu üyesi	Ciner Grubu	Ciner Grubu medya grup başkanı

Mehmet Emin KARAMEHMET T Medya Yatırım	%9 Pay Sahibi	Çukurova Grubu	Akşam, Güneş, Show TV SKYTÜRK, Turkcell'in Sahibi
Osman BERKMEN	KARAMEHMET'i temsilen yönetim kurulu üyesi	Çukurova Grubu	Yönetim kurulu başkan vekili
Gürbüz ÇAPAN	% 8 pay sahibi		Eski Esenyurt Belediye Başkanı olup, Ergenekon operasyonu kapsamında tutukludur.
Zekeriya TEMİZEL	Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı		Eski Maliye Bakanı, BDDK Eski Başkanı ve eski DSP milletvekili. Halen Cumhuriyet Gazetesinde köşe yazıları yazıyor.
Akın ATALAY	Yönetim Kurulu üyesi		
İlhan SELÇUK	Yönetim Kurulu Başkanı		Cumhuriyet Gazetesi imtiyaz sahibi
İbrahim YILDIZ	Yönetim Kurulu üyesi		Cumhuriyet Gazetesi genel yayın yönetmeni
Mustafa BALBAY	Yönetim Kurulu üyesi		Cumhuriyet Gazetesi yazarı
Şükran SONER	Yönetim Kurulu Üyesi		Cumhuriyet Gazetesi yazarı

Kaynak: Aktifhaber (2009)